

Inleiding

‘We have ways of making you talk’

Britse filmmakers hebben een fijne neus voor uitspraak als middel om een personage neer te zetten. Wanneer ze een buitenlandse boef nodig hebben, kiezen ze Jeroen Krabbé, wiens Engelse accent kennelijk nogal sinister klinkt (denk bijvoorbeeld aan zijn rol van de slechterik in de Bondfilm *The Living Daylights* (1987)). ‘*Vie hef vees of meking joe tok,*’ zegt Herr Flick, hoofd van de Gestapo in de nog steeds herhaalde tv-serie *Allo allo*, iedere keer als hij bedoelt: ‘We have ways of making you talk’.

Als je een andere taal spreekt, moet je in ieder geval verstaanbaar zijn, maar het liefst ook ‘prettig verstaanbaar’ (Lowie 2004: 4). Een sterk accent leidt de aandacht van de luisteraar af en kan vermoeiend zijn, of lachlust of irritatie wekken. Anderzijds oogst een goede uitspraak meestal veel bewondering. Uitspraak wordt zowel door docenten als cursisten beschouwd als een belangrijk maar lastig onderdeel van het Nederlands. Uitspraak *oefenen* wordt bovendien al gauw als saai ervaren. Met deze gegevens in het achterhoofd hebben we *Uitspraaktrainer* ontwikkeld. We hebben onszelf daarbij een aantal vragen gesteld.

- Wat kan de rol van de docent zijn?
- Hoe kan de computer worden gebruikt?
- Hoe voorkom je dat de aanvankelijke motivatie van de cursist wordt gefrustreerd?

Ons antwoord op de eerste twee vragen is dat docent en computer elkaar aanvullen. De docent kan verschillende groepsvormen toepassen in de klas, zodat cursisten hun uitspraak oefenen in een meer communicatieve setting dan mogelijk is met de computer. Daarnaast is de docent onontbeerlijk als degene die uiteindelijk de uitspraak van een cursist beoordeelt. Met de adviezen van de docent kan een cursist gericht individueel gaan oefenen op de computer, die daar immers bij uitstek geschikt voor is. De cursist kan in zijn eigen tempo de oefeningen doen die juist voor hem belangrijk zijn.

Deze verscheidenheid aan oefenvormen verkleint de kans op saaiheid en frustratie hopelijk al in belangrijke mate. Om die kans verder te verkleinen hebben we ernaar gestreefd om te oefenen met woorden en zinnen die voor zowel cursist als docent plezierig zijn om mee te oefenen, zonder overigens de authenticiteit van het taalgebruik uit het

oog te verliezen. Waarom de klanken [a] en [aa] alleen maar oefenen met woordparen als het bekende *man – maan*, wanneer dat ook kan met *mevrouw de Man* en *mevrouw de Maan*?

Voor wie?

Het boek dat u nu in handen heeft is in de eerste plaats bestemd voor docenten die in hun lessen aandacht willen besteden aan een juiste uitspraak van het Nederlands. Naast oefeningen die in groeps- of privélessen kunnen worden gedaan, bevat het boek achtergrondinformatie die u meer inzicht kan geven in een goede aanpak van het uitspraakonderwijs. Het onlineprogramma is bestemd voor cursisten die zelfstandig aan hun uitspraak willen werken, al dan niet gerelateerd aan een groepsles.

Het boek en het onlineprogramma kunnen op alle taalniveaus worden gebruikt en zijn bedoeld voor cursisten met verschillende opleidingsniveaus. Wel is er binnen de oefeningen onderscheid gemaakt naar taalniveau.

Wat?

Uitspraaktrainer is een nieuwe manier om de uitspraak van NT2-cursisten te verbeteren. De methode steunt op twee pijlers: de docent en de computer, die samen tot de beste resultaten zullen leiden. *Uitspraaktrainer* kan naast iedere reguliere NT2-methode worden gebruikt, maar ook door een individuele cursist die geen groepsles volgt. *Uitspraaktrainer in de les* bestaat uit een boek met een cd-rom, *Uitspraaktrainer online* is een programma op internet (www.uitspraaktrainer.nl).

Uitspraaktrainer in de les is bestemd voor de docent. Het boek bevat zes hoofdstukken. Ieder hoofdstuk begint met een inleiding over het onderwerp dat aan de orde is. Daarna volgen beschrijvingen van werkvormen voor gebruik in de les. Bij de werkvormen zijn ter illustratie stukjes van werkbladen opgenomen. Op de cd-rom vindt u de complete werkbladen. Deze zijn klaar voor gebruik en hoeven alleen maar te worden uitgeprint en eventueel gekopieerd. Soms zijn er werkbladen toegevoegd die u met eigen materiaal kunt vullen, zodat u een werkvorm nog meer kunt toesnijden op uw cursisten. Zie bijvoorbeeld hoofdstuk 1, oefening 1.10, 'Uitspraakreis klanken' en hoofdstuk 2, oefening 2.8, 'Woordaccentspel'.

De zes hoofdstukken zijn:

1 Klanken

Een voorwaarde om iemand te kunnen begrijpen is dat je kunt verstaan wat hij zegt. In hoeverre je iemand verstaat hangt onder andere af van de mate waarin je in staat bent onderscheid te maken tussen de verschillende klanken die we in het Nederlands hebben. Cursisten moeten dan ook in de eerste plaats getraind worden in het herkennen van de verschillende klanken van het Nederlands. Pas als ze receptief vaardig zijn, dus de verschillende klanken kunnen onderscheiden, kunnen ze verder met reproductieve en productieve oefeningen: het naspreken en vervolgens zelf uitspreken van klanken in woorden. Het hoofdstuk begint met een overzicht van het Nederlandse klanksysteem en geeft informatie over de articulatie van de verschillende klanken.

2 Woordaccent

'Woordaccent' is een synoniem van 'klemtoon'. Als mensen zeggen dat in het woord *uitspraak* de klemtoon op de eerste syllabe (lettergreep) valt, dat wil zeggen op *uit*, dan bedoelen ze dat die eerste syllabe met meer nadruk wordt uitgesproken dan de tweede. Voor de luisteraar betekent dit, dat de eerste syllabe het meeste opvalt. Maar wat doet de spreker om te zorgen dat dit effect ontstaat, dat dus de eerste syllabe inderdaad opvalt? In het hoofdstuk 'Woordaccent' wordt aandacht besteed aan het herkennen van woordaccent, aan woordaccent in samengestelde woorden en aan het verschuiven van het woordaccent.

3 Intonatie en zinsaccent

Door middel van intonatie kan de spreker de betekenis van een zin veranderen en onder andere aangeven of hij blij, verrast, boos, verdrietig of teleurgesteld is. Wat hij zegt, verandert daarmee van gevoelswaarde.

Zinsaccent zou je kunnen omschrijven als de klemtoon van een zin. Een belangrijk kenmerk is het verschil in toonhoogte van het woord dat accent krijgt: de stem gaat wat omhoog of omlaag. Er is dan ook een relatie tussen zinsaccent en intonatie omdat beide verschijnselen gekenmerkt worden door toonhoogteverschillen. Zinsaccenten zijn voor veel taalleerders moeilijk te herkennen waardoor ze niet precies begrijpen wat er gezegd wordt. Bovendien plaatsen ze zelf bij het spreken verkeerde zinsaccenten. Door verkeerd geplaatste zinsaccenten is een spreker vaak moeilijk te begrijpen. Ook veranderingen in de plaats van accenten in een zin veroorzaken verschil in betekenis. Veel taalleerders zijn zich hiervan niet bewust. In dit hoofdstuk gaan we in op het herkennen van zinsaccent en intonatie en op het herkennen van en reageren op vragen. Ook oefenen we met het uitdrukken van emoties en met 'dalende' en 'zwevende' intonatie.

4 Verbonden spraak

'Verbonden spraak' omvat alles wat te maken heeft met het feit dat klanken niet geïsoleerd worden uitgesproken, maar in combinatie met andere klanken. De oefeningen in dit hoofdstuk zijn bedoeld om de cursist te laten kennismaken met dit verschijnsel. In veel gevallen gaat het daarbij om het herkennen ervan, zeker als de cursist nog in de beginfase van het taalleerproces verkeert. In andere gevallen kan de uitspraak aanzienlijk verbeteren als niet meer elke letter of elk woord afzonderlijk uitgesproken wordt maar in verbonden spraak. Denk hierbij aan veelvoorkomende combinaties als: *kweetutniet*, *dasgoet*.

5 Uitspraak en spelling

Uitspraak en spelling verhouden zich tot elkaar als gesproken en geschreven taal. Bij het leren van een taal zullen beide taalvormen invloed hebben op de uitspraak van de taalleerder. De taalleerder die vooral via de gesproken vorm een taal heeft geleerd zal moeite hebben met de spelling, en andersom zal iemand die een taal via een boek heeft geleerd moeite hebben met de uitspraak. Leerders van de spelling van Nederlands als moedertaal kunnen voor een deel uitgaan van het principe dat je moet schrijven 'wat je hoort'. Bij anderstaligen werkt dat meestal niet. Cursisten die het verschil niet horen tussen [a] en [aa] zullen zonder problemen *vaandag* schrijven omdat dat in hun oren klinkt

als *maandag*. De oefeningen in dit hoofdstuk hebben betrekking op problemen die kunnen ontstaan door de relatie en de verschillen tussen spelling en uitspraak.

6 Het beoordelen van uitspraak

Het beoordelen van de uitspraak is nuttig, zowel voor de docent als voor de cursist. Het scherpt het oor van zowel de docent als de cursist. In dit hoofdstuk wordt een aanpak beschreven om uitspraak op een efficiënte manier te beoordelen. U hoeft niet alle suggesties uit dit hoofdstuk op te volgen: ook met een deel ervan kan goed inzicht verkregen worden in de kwaliteit van de uitspraak van de cursist. We hebben verder een schema opgenomen dat een beeld geeft van de overeenkomsten en verschillen tussen Nederlandse klanken en klanken van andere talen. Ten slotte volgt een reeks suggesties voor de behandeling van uitspraakproblemen op klankniveau.

Uitspraaktrainer online is een programma op internet (www.uitspraaktrainer.nl) dat naast het boek gebruikt kan worden. Een cursist kan hier individueel mee werken, zelfs zonder deel uit te maken van een cursusgroep. Het onlineprogramma bevat (deels) hetzelfde soort oefeningen en dezelfde werkvormen als het boek maar de hoeveelheid is veel groter. Het onlineprogramma bevat ook toetsen zodat de cursist (en eventueel de docent) inzicht krijgt in zijn of haar prestaties en vorderingen.

Wanneer?

In het ideale geval krijgen uw cursisten vanaf het allereerste begin les in uitspraak. U kunt ze dan al laten kennismaken met de verschillende aspecten van gesproken taal die in *Uitspraaktrainer* aan de orde komen: klanken, woordaccent, zinsaccent en intonatie, verbonden spraak en de relatie tussen uitspraak en spelling. Vervolgens kiest u in de loop van de tijd oefeningen die passen bij het niveau van uw cursisten.

Zijn uw cursisten al verder in het taalleerproces en hebben ze weinig of geen uitspraakonderwijs gehad, dan is het belangrijk eerst een kennismakingsoefening met een bepaald aspect van uitspraak te laten doen alvorens met een andere oefening te beginnen. Stel, uw cursisten bevinden zich ongeveer op niveau A2. U wilt aandacht besteden aan verbonden spraak en begint met oefening 4.1 van het desbetreffende hoofdstuk. U kunt als vervolgoefening bijvoorbeeld oefening 4.7 kiezen: 'Medeklinker met klinker'. Zorg er in ieder geval bij de selectie van verdere oefeningen voor dat de woordenschat van die oefeningen enigszins aansluit bij de kennis en ervaring van de cursisten. Een overzicht van alle oefeningen met een indicatie voor het taalniveau vindt u in bijlage 3 'Oefeningenoverzicht'. In deze bijlage staat ook vermeld welk werkblad u eventueel nodig heeft. En wilt u een beeld krijgen van de kwaliteit van de uitspraak van individuele cursisten? Maakt u dan gebruik van hoofdstuk 6.

Hoe in de les?

U zult als docent steeds een keuze moeten maken uit de oefeningen en moeten bepalen welke oefeningen voor een groep of een individuele cursist geschikt zijn. Daartoe moet u de vaardigheid ontwikkelen om fouten in de uitspraak te herkennen. Niet alleen of klanken verkeerd uitgesproken worden maar ook of er verkeerde accenten in woorden of zinnen geplaatst worden, en op welke wijze de gebruikte intonatie afwijkt van het

Nederlands en dergelijke. Voor een optimale verbetering van de uitspraak is het noodzakelijk (1) dat de informatie die cursisten krijgen door het doen van een oefening terugkomt in latere lessen en (2) dat ze zelfstandig met de computer kunnen werken aan hun uitspraak.

Reserveer in een les ongeveer 20 minuten voor uitspraak. Kies voor een les een of twee oefeningen uit een hoofdstuk. De tijd die een bepaalde oefening kost, is afhankelijk van het opleidingsniveau van de cursisten. De oefeningen zijn geschikt voor laag-, midden- en hoogopgeleiden. Bij alle oefeningen staat een taalniveau vermeld. Dit is een minimumniveau waarover de taalleerders moeten beschikken. Hoogopgeleiden zijn sneller in het uitvoeren van de opdrachten. In dat geval is het altijd goed een tweede oefening achter de hand te hebben. Oefeningen in spelvorm kosten vaak meer tijd omdat de voorbereiding, het uitleggen van de regels, tijdrovender is.

De woorden en zinnen bij vrijwel alle oefeningen zijn opgenomen. U kunt dan kiezen of u ze zelf voorleest of dat u een opname laat horen. Alle opnames staan op: www.uitspraaktrainer.nl.

Hoe online?

Een docent kan een cursist na een klassikale oefening stimuleren om bepaalde uitspraakaspecten verder te oefenen op de computer. Het onlineprogramma bevat ook toetsen zodat de cursist (en eventueel de docent) inzicht krijgt in zijn of haar prestaties en/of vorderingen.

Het onlineprogramma is trouwens zo eenvoudig in het gebruik, dat iemand er ook zonder begeleiding mee kan werken.

Welke uitspraak?

In het boek en op de computer wordt de standaard Noord-Nederlandse uitspraak geoefend, dat wil zeggen de variant van het Nederlands die in Nederland wordt gesproken. Er wordt dus geen aandacht besteed aan het Zuid-Nederlands zoals dat in Vlaanderen wordt gesproken.

Notatie

In het boek wordt gebruikgemaakt van notaties door middel van rechte haken en vishaken. Met tekst tussen rechte haken [...] wordt de uitspraak bedoeld, met tekst tussen vishaken <...> de spelling.

Voor de aanduiding van klanken maken we ook gebruik van het International Phonetic Alphabet (IPA). We gebruiken het IPA om het verschil tussen klanken en geschreven tekens te benadrukken. Uitspraak is immers niet het uitspreken van letters, maar letters zijn onder andere een (onvolmaakte) poging om uitspraak schriftelijk weer te geven. Dat wordt duidelijk bij een vergelijking van het IPA met letters. Het woord *meewerken* bijvoorbeeld bevat vier letters <e> die drie klanken weergeven, zoals blijkt uit de IPA-weergave [mewerkən]. Het wil echter niet zeggen dat cursisten het IPA moeten beheersen. Integendeel, docenten kunnen heel goed uitspraak oefenen met hun cursisten zonder dat die het IPA kennen. In bijlage 1 is een overzicht van de Nederlandse klanken in het IPA opgenomen.

Bronvermelding

Alle bronnen die we hebben gebruikt zijn opgenomen in de op onderwerp geordende bibliografie. Mochten wij onverhoopt een bron niet hebben vermeld, neemt u dan contact met ons op. Overigens is de bibliografie niet alleen bedoeld als verantwoording van geraadpleegde literatuur, maar ook als hulpmiddel voor de lezer. Om die laatste reden zijn enkele titels dan ook tweemaal opgenomen.

Niveau

Bij alle oefeningen in het boek staat een indicatie van het benodigde taalniveau. Dit niveau geeft het minimale taalniveau aan dat een cursist nodig heeft om de oefening te kunnen doen. Als er bij taalniveau bijvoorbeeld A1 staat, dan betekent dat dat alle cursisten die minimaal A1 beheersen de oefening kunnen uitvoeren. Ook voor cursisten met een hoger taalniveau kan de oefening nuttig zijn.

Dank

We willen cursisten en docenten van de Afdeling NT2 van de VU bedanken voor hun medewerking bij het uittesten van de werkvormen, evenals de studenten van de zomercursus Nederlandse taal en cultuur in Zeist van de Nederlandse Taalunie.

Graag willen we ook onze dank uitspreken aan Marijke Huizinga, hoofd van de Afdeling Nederlands Tweede Taal van de VU. Zij heeft mede het initiatief genomen tot de ontwikkeling van een uitspraakmethode en is op zoek gegaan naar een uitgever. Ze heeft ons geheel of gedeeltelijk vrijgesteld voor het werk aan *Uitspraaktrainer*. Verder heeft zij ons continu gesteund in onze werkzaamheden, ons van inspiratie voorzien en enkele werkvormen aangeleverd. Ten slotte heeft Marijke zich een kritische en goede mee-lezer getoond.

Tot slot dank aan Jo van Egmond en Lijn Schutte die ons wilden helpen met het inspreken van de woorden en zinnen, en uiteraard ook Peter Onnes die alle opnames tot bruikbare bestanden heeft samengesteld.

Tot slot

We hopen dat *Uitspraaktrainer in de les* en *Uitspraaktrainer online* zullen leiden tot uitspraakverbetering en dat het prettig is om met het boek en het onlineprogramma te werken. We houden ons aanbevolen voor commentaar.

Amsterdam, mei 2009

Afdeling Nederlands Tweede Taal, Vrije Universiteit, Amsterdam

Chris van Veen, Hinke van Kampen, Vita Olijhoek, Ruud Stumpel

nt2vu@let.vu.nl

Hoofdstuk 1

Klanken

Kouchner betreurt uitspraakfout

De Franse regering heeft gisteren een opmerking van minister van Buitenlandse Zaken Kouchner rechtgezet. Door zijn zware Franse accent was zijn uitspraak onjuist in de Israëlische pers gekomen.

In een krant stond dat Israël Iran zou 'opeten' als Iran een kernwapen zou hebben. Kouchner gebruikte het Engelse woord 'hit' (aanvallen), maar sprak dat op zijn Frans uit, zonder 'h' en met een ie-klank.

De Israëlische journalisten verstonden 'eat' (eten) en maakten er een bericht van. Kouchner heeft laten weten dat hij het misverstand ten zeerste betreurt en heeft excuus aangeboden.

Teletekst 06-10-2008

Inleiding

Een voorwaarde om iemand te kunnen begrijpen, is dat je kunt verstaan wat hij zegt. In hoeverre je iemand verstaat, hangt onder andere af van hoe goed je in staat bent om onderscheid te maken tussen de verschillende klanken die we in het Nederlands kennen. In het Nederlands komen klanken voor die niet voorkomen in andere talen. Zo zijn voor veel anders-taligen de tweeklanken in woorden als *huis* en *mei* nieuwe klanken. Verder is het verschil tussen bijvoorbeeld de klinker in *been* en *ben* voor velen moeilijk te horen, omdat het verschil in de eigen taal niet bestaat.

Voor sommige cursisten is het moeilijk te begrijpen dat je in het Nederlands de [r] op verschillende manieren kunt maken en dat dat niet van invloed is op de betekenis.

Een bijkomende moeilijkheid voor leerders is de Nederlandse spelling. In het Nederlands is er net als in een aantal andere talen namelijk geen een-op-een relatie tussen klanken en letters. De klank [ie] kun je als <ie> schrijven zoals in *fiets*, maar ook als <i>, zoals in *kilo*. En ook het omgekeerde komt voor: verschillende klanken kunnen met één en dezelfde letter worden weergegeven. Zo staan de drie letters 'e' in het woord *wegnemen* voor drie verschillende klanken. Zie hiervoor verder het hoofdstuk *Uitspraak en spelling*.

Cursisten moeten dan ook in de eerste plaats getraind worden in het herkennen van de verschillende klanken die we in het Nederlands hebben. Pas als zij receptief vaardig zijn, dus de verschillende klanken kunnen onderscheiden, kunnen ze verder met reproductieve en productieve oefeningen: het naspreken en vervolgens zelf uitspreken van klanken in woorden.

In dit hoofdstuk geven we u zowel een overzicht van het Nederlandse klanksysteem als informatie over de articulatie van de verschillende klanken. Deze informatie is geschreven voor u als docent. Het is niet de bedoeling dat u al deze informatie zomaar aan de cursisten voorlegt. Het is zaak alles zo simpel mogelijk uit te leggen, klanken voor te doen en te laten horen, en vooral: de cursist veel te laten oefenen.

Om klanken duidelijk te onderscheiden van letters, zetten we klanken tussen rechte haken [] en letters tussen vishaken < >. Verder maken we gebruik van het IPA, het International Phonetic Alphabet. Dit is een internationaal geaccepteerd notatiesysteem voor klanken, waarin iedere klank met een apart symbool wordt weergegeven. We gebruiken hier een licht vereenvoudigde versie van het *Uitspraakwoordenboek* (Heemskerk/Zonneveld (2000)). Omdat niet iedereen bekend is met het IPA hebben wij overal voorbeeldwoorden opgenomen, zodat u direct ziet om welke klank het gaat. Een voorbeeld: 'wegnemen' schrijf je als <weg-nemen> en spreek je uit als [wɛxnemə(n)]. Overigens is het niet de bedoeling dat u uw cursisten het IPA aanleert. Gebruikt u voor hen gewoon de Nederlandse spelling voor het weergeven van klanken.

Op de docenten-cd-rom hebben we werkbladen opgenomen die u kunt uitprinten om met een groep of met een individuele cursist te gebruiken. Om vast te stellen met welke klanken een cursist moeite heeft, kunt u een analyse maken. Kijkt u hiervoor in het hoofdstuk *Het beoordelen van uitspraak*. De geluidsbestanden bij de oefeningen in dit boek staan op www.uitspraaktrainer.nl. Meer oefeningen kunt u vinden in het cursistenprogramma *Uitspraaktrainer online*.

De indeling van dit hoofdstuk is als volgt:

- Het Nederlandse klanksysteem
- De uitspraak van klinkers
- De uitspraak van tweeklanken
- De uitspraak van klinkerclusters
- De uitspraak van medeklinkers
- Oefeningen

Het Nederlandse klanksysteem

Binnen het Nederlandse klanksysteem maken we onderscheid tussen klinkers (vocalen) en medeklinkers (consonanten). Een medeklinker is een klank waarvan de lucht bij het uitspreken wordt tegengehouden door een obstakel, bijvoorbeeld de lippen of de tong. Een klinker daarentegen is een klank waarvan de lucht bij het uitspreken ongehinderd naar buiten komt.

Klanken hebben geen betekenis, maar ze kunnen wel zorgen voor *verschil* in betekenis. Wanneer één klank in een woord verandert, ontstaat er een andere betekenis. Dit geldt voor klinkers (*bak - bek*) en voor medeklinkers (*bak - pak of bak - bal*).

De Nederlandse taal gebruikt relatief veel klinkers om woorden van elkaar te onderscheiden. In totaal zijn het er zestien. Allereerst zijn er vijf 'korte' klinkers. Dit type kan niet aan het eind van een woord voorkomen en wordt met één letter geschreven:

klinker (fonetische weergave)	letter (grafemische weergave)	voorbeeld
[ɑ]	<a>	man
[ɛ]	<e>	ben
[ɪ]	<i>	zit
	<y>	olympisch
[ɔ]	<o>	rok
[ʏ]	<u>	kus

Uitzonderingen zijn woordjes ('tussenwerpsels') als *bah*, *hè* en *goh*, die wel eindigen op een korte klinker.

Daarnaast zijn er zeven ‘lange’ klinkers. Deze kunnen elk op meer dan een manier worden geschreven:

klinker (fonetische weergave)	letter (grafemische weergave)	voorbeeld
[a]	<aa>	kaas
	<a>	maken
[e]	<ee>	been
	<e>	benen
	<é>	café
klinker (fonetische weergave)	letter (grafemische weergave)	voorbeeld
[i]	<ie>	zien
	<i>	kilo
	<ij>	bijzonder
	<y>	type
[o]	<oo>	rook
	<o>	roken
[y]	<uu>	muur
	<u>	minuten
[ø]	<eu>	neus
[u]	<oe>	boek

‘Korte’ klinkers worden inderdaad iets korter uitgesproken dan ‘lange klinkers’, maar de duur van de klank is niet betekenisonderscheidend. Wat het onderscheid maakt, is de wijze waarop de klinkers worden gevormd: waar zit de tong en hoe is de stand van de mond en de lippen? Daarnaast wordt de klinker beïnvloed door de klanken die om de klinker heen staan. Zo zorgt de [r] achter een klinker, zoals in *meer*, voor de verkleuring van die klinker.

Voor moedertaalsprekers van bijvoorbeeld het Marokkaans-Arabisch, van het Papiamentu en het Turks is het verschil tussen korte en lange klinkers lastig omdat het in die talen niet voorkomt, of alleen in leenwoorden. Hierdoor worden fouten gemaakt als *vaandag* (vandaag) en *allemal* (allemaal). Overigens kan een fout als *vaandag* ook ontstaan doordat men de vergelijking heeft getrokken met het woord *maandag*.

Een ander voorbeeld: Het Duits kent geen [a]-klank zoals in het Nederlandse woord *man*, maar wel een korte versie van de klank [a], dat wil zeggen de klinker die Nederlandstaligen gebruiken als ze het woord *ja* kort uitspreken: ja! Een Duitstalige heeft daardoor de neiging woorden als *dag*, *man* en *jas* uit te spreken met zo’n korte [a]-klank waardoor hij herkenbaar blijft als niet-moedertaalspreker van het Nederlands.

Naast de korte en de lange klinkers kent de Nederlandse taal nog drie klinkers: de tweeklanken (diftongen). Tweeklanken bestaan uit een combinatie van twee verschillende klinken. De tweeklank in *mei* begint met een [ɛ] en eindigt in een [i]. Vandaar dat het IPA voor ieder van de tweeklanken twee verschillende symbolen gebruikt. De tweeklanken worden ook met twee letters geschreven.

klinker (fonetische weergave)	letter (grafemische weergave)	voorbeeld
[ɑu]	<au>	blauw
[ɛi]	<ou>	koud
	<ei>	mei
	<ij>	vijf
[œy]	<ui>	huis

De eerder genoemde klinkers [i], [ø] en [u] krijgen in de spelling weliswaar twee letters (<ie>, <eu> en <oe>), maar het zijn geen tweeklanken. Het IPA volstaat hier dan ook met één symbool per klank, net als in het geval van bijvoorbeeld de [o] of de [a].

klinker (fonetische weergave)	letter(s) (grafemische weergave)	voorbeeld
[i]	<ie>	zien
[ø]	<eu>	neus
[u]	<oe>	boek

De laatste klinker is de sjwa, de ‘stomme e’, die nooit beklemtoond wordt.

klinker (fonetische weergave)	letter(s) (grafemische weergave)	voorbeeld
[ə]	<e>	de
	<ee>	een
	<i>	aardig
	<ij>	vrolijk
	<’>	’t

Tot slot: er zijn nog klinkerclusters mogelijk als [eu] (<eeuw>), [iu] (<ieuw>), [yu] (<uw>), [ai] (<aai>), [oi] (<ooi>) en [ui] (<oei>).¹ Denk aan woorden als *meeuw*, *nieuw*, *ruw*, *haai*, *mooi* en *doei*.

¹ We volgen hier de transcriptie van Collins & Mees (1999).

Naast de zestien klinkers zijn er in het Nederlands twintig medeklinkers.

klinker (fonetische weergave)	spelling (grafemische weergave)	voorbeeld
[b]		bed
[p]	<p>	pak
	<pp>	koppen
		heb
[d]	<d>	doek
[t]	<t>	tas
	<tt>	witte
	<th>	theater
	<d>	bord
	<dt>	wordt
[v]	<v>	van
[f]	<f>	fiets
	<ff>	koffie
[w]	<w>	wie
[z]	<z>	zon
	<s>	analyse
[s]	<s>	sap
	<ss>	massa
	<sch>	logisch
	<c>	cent
[ɣ] [x]	<g>	geld
	<ch>	lach
[h]	<h>	hoi
[k]	<k>	keel
	<kk>	bakker
	<c>	cursus
	<ch>	christelijk
[j]	<j>	ja
	<y>	yoghurt
[l]	<l>	land
	<ll>	hallo
[r]	<r>	rok
	<rr>	sorry
[m]	<m>	mes
	<mm>	nummer
[n]	<n>	nat
	<nn>	kunnen
[ŋ]	<ng>	jongen

Net als bij de klinkers zijn er clusters van medeklinkers mogelijk. Het Nederlands kent een groot aantal consonantclusters, waarvan sommige erg frequent zijn. Voorbeelden zijn [sx] (<sch>), [sxr] (<chr>), [sp], [spr], [st], [str], [ŋk] (<nk>), [rst] en [tst]. Hierbij kunt u denken aan woorden als *school, schreeuw, spel, spreken, staan, strijken, bank, eerst* en *grootst*.

Volledigheidshalve, maar zonder er verder op in te gaan, noemen we nog de zogenaamde leenklanken. Dat zijn klanken in woorden die relatief kort geleden zijn ontleend aan andere talen, bijvoorbeeld de 'lange [ɛ]' zoals in *migraine*, en de [ʃ] van *show*. Deze leenklanken zijn wel opgenomen in bijlage 1.

De uitspraak van klinkers

De uitspraak van klinkers wordt bepaald door:

- de stand van de lippen;
- de stand van de tong;
- de opening van de mondholte.

Bij de vorm van de lippen gaat het erom of de lippen gerond zijn, zoals bij de [u] van *zoen* of ongerond (gespreid) zoals bij de [e] van *keel*.

Bij de stand van de tong gaat het erom hoe de tong gewelfd is: welk deel van de tong zit hoger in de mond? Het kan zijn dat het voorste deel van de tong op het moment van articulatie hoger zit dan de rest van de tong; dit is bijvoorbeeld het geval bij de [i] van *biet* en bij de [ɪ] van *zit*. Een tweede optie is dat het middelste deel van de tong meer omhoog zit, zoals bij de [ø] van *leuk*. De derde en laatste optie is dat het achterste deel van de tong hoger zit dan de rest, zoals bij de [u] van *boek*.

De derde factor is de stand van de mondholte: is de mondholte meer open of gesloten? Zo is de mondholte bij de [a] van *kaas* open en bij de [u] van *boek* meer gesloten.

Deze drie factoren kunnen we combineren, waardoor de klanken in tabelvorm kunnen worden weergegeven. Zo is te zien dat bij de [u] van *boek* het achterste deel van de tong omhoog ligt, terwijl de lippen gerond zijn en de mondholte vrijwel gesloten is. Bij de [a] van *kaas* daarentegen ligt het middelste gedeelte van de tong omhoog, zijn de lippen niet echt gerond (maar ook niet ongerond), en is de mondholte open.

Ook de tweeklanken staan in deze tabel vermeld. In de volgende para-
graaf komen deze uitgebreider aan bod.

vorm van de <i>lippen</i>	→ ongerond	gerond	
stand van de <i>tong</i>	→ voor	midden	achter
stand van de <i>mondholte</i> ↓			
gesloten	i (<i>biet</i>)	y (<i>Guus</i>)	u (<i>zoen</i>)
half open	ɪ (<i>zit</i>) e (<i>keel</i>)	ʏ (<i>dus</i>) ø (<i>leuk</i>) ə (<i>de</i>)	o (<i>rood</i>) ɔ (<i>kok</i>)
open	ɛ (<i>met</i>)	a (<i>ja</i>)	ɑ (<i>wat</i>)
tweeklanken	ɛi (<i>kijk</i>)	œy (<i>huis</i>)	ɑu (<i>zout</i>)

Deze informatie kan ook worden weergegeven door middel van een klin-
kerdriehoek:

